

DOI: [10.32702/2307-2105-2019.12.101](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2019.12.101)

УДК 005:334.316

М. В. Субота,
к. е. н., Голова ПрАТ "Укрпрофоздоровниця"
ORCID: 0000-0001-7532-995X

МЕТОДОЛОГІЯ ОЦІНЮВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

M. Subota
Candidate of Sciences (Economics),
Chairman of PJSC "Ukrprofizhrovnitsa"

METHODOLOGY OF ASSESSMENT OF SOCIO-ECONOMIC PROVISION OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF ENTERPRISES

У статті досліджено методологію оцінювання соціально-економічної безпеки сталого розвитку суб'єктів господарської діяльності. Проаналізовано найбільш відомі підходи оцінювання соціально-економічної безпеки сталого розвитку підприємств, а саме: ресурсно-функціональний, індикаторний, доходно-ресурсний (інвестиційний), стратегічний, сценарний та комплексний (системний) підхід. Одним із основних підходів до визначення оцінки рівня економічної безпеки підприємства є так званий індикаторний підхід, який дає оцінку через комплекс факторів – індикаторів, виділено 3 ключові групи індикаторів: техніко-технологічні; індикатори фінансового стану; соціальні індикатори. Запропоновано етапи кількісної оцінки соціально-економічної безпеки сталого розвитку санаторно-курортних закладів. Запропоновано комплексну методіку оцінювання соціально-економічної безпеки сталого розвитку санаторно-курортних закладів на основі системного підходу. Визначено основні підходи до кількісної оцінки соціально-економічної безпеки сталого розвитку санаторно-курортних підприємств.

The article explores the methodology for assessing the socio-economic security of sustainable development of business entities. The most well-known approaches to assessing the socio-economic security of sustainable enterprise development are analyzed, namely: resource-functional, indicator, profit-resource (investment), strategic, scenario and complex (system) approach. One of the main approaches to determining the level of economic security of the enterprise is the so-called indicator approach, which gives an assessment through a set of factors - indicators, identified three key groups of indicators: technical and technological; financial status indicators; social indicators.

The stages of quantitative assessment of socio-economic security of sustainable development of sanatoriums and resorts are proposed, which consists of the following stages: I. Selection (screenings) of key indicators of assessment of social and economic security of enterprises with consideration of sustainable development by generalized groups. II. Determination of the criteria for the weight of indicators and individual groups in the SEB SR SKZ integral indicator (we offer expert definition); III. Standardization (normalization) of SEB SR SKZ assessment indicators; IV. Integral evaluation of SEB SR

SKZ (integral indicator); V. Assessment of the sustainability of enterprise development (harmonious economic, environmental and social development); VI. Projection of SEB SR SKZ for the following periods with identification of opportunities and threats in the activity. A comprehensive methodology for assessing the socio-economic security of sustainable development of sanatorium and resort facilities based on a systematic approach is proposed. The basic approaches to the quantitative assessment of socio-economic security of sustainable development of sanatorium and resort enterprises are determined.

Ключові слова: підприємства; санаторно-курортні заклади; індикатори; безпека; сталий розвиток; оцінювання.

Keywords: enterprises; health resorts; indicators; safety; sustainable development; evaluation.

Постановка проблеми. В сучасних ринково-господарських умовах розвитку економіки, важливим напрямом оцінювання діяльності санаторно-курортних закладів (далі – СКЗ) – є оцінювання соціально-економічної безпеки в умовах сталого розвитку (далі – СЕБ СР), що характеризується сукупністю показників, які відображають процес формування і використання фінансових засобів, отримання економічних вигід, задоволення клієнтів. Методологія оцінювання соціально-економічної безпеки сталого розвитку підприємств опирається на кілька відомих в літературі наукових підходів, які застосовують науковці економісти та практики. Серед найбільш застосованих та відомих підходів виділяємо: *ресурсно-функціональний, індикаторний, доходно-ресурсний* (інвестиційний), стратегічний, на основі оцінки банкрутства, сценарний підхід, комплексний (системний) підхід [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням основних питань оцінювання соціально-економічної безпеки сталого розвитку суб'єктів господарської діяльності займалися вітчизняні та іноземні науковці, а саме: Гнилицька Л.В., Денисенко М. П., Колісниченко П. Т., Бурковська А.В., Соловйов О.Ю. та інші. Проте малодосліджуваними залишаються питання оцінювання соціально-економічної безпеки сталого розвитку підприємств санаторно-курортного комплексу.

Мета та завдання статті. Основою дослідження статті є методологія оцінювання соціально-економічної безпеки сталого розвитку суб'єктів господарської діяльності.

Результати дослідження. Досліджуючи загальні показники СКЗ методами ресурсно-функціонального підходу, зазначимо, що вони визначаються через оцінку середньо зважених показників економічної безпеки об'єкту підприємницької діяльності – ринкову складову, що дає змогу визначити рівень відповідності зовнішніх можливостей розвитку об'єкта внутрішнім і навпаки; інтерфейсну складову, що вказує на надійність та тривалість взаємовідносин підприємства з його економічними партнерами та конкурентами [2].

При системному підході до оцінювання економічної безпеки, який запропонований Фроловою Л.В., необхідно виділити 5 груп показників: обсяг, динаміка, співвідношення, структура та ефективність економічної безпеки, виходячи з її існуючих 7 складових елементів: кадровий потенціал; фінансові ресурси; матеріальне забезпечення; нематеріальні ресурси; система управління; маркетингові чинники; система виробництва.

Прикладом доходно-ресурсного (інвестиційного) підходу можуть слугувати пропозиції Г. Козаченка, В. Пономарьова, О. Ляшенка, які запропонували визначити рівень економічної безпеки підприємства на основі бруто-інвестицій, до яких віднесли: інвестиції підприємства в році t , необхідні для забезпечення його економічної безпеки. На їхню думку, в складі таких бруто-інвестицій слід визначити реінвестований прибуток, отриманий в поточному та майбутньому періодах, реінвестовані накопичення, які залишилися на балансі з минулих років, та амортизаційні відрахування на підприємстві. [3]

Ще одним важливим підходом до визначення оцінки рівня економічної безпеки підприємства є так званий індикаторний підхід, який дає оцінку через комплекс факторів – індикаторів. Ці індикатори можна визначити як певні порогові значення якісних та кількісних коефіцієнтів, що дають змогу характеризувати відповідні напрямки та рівні діяльності підприємства. При цьому багато дослідників виділяють 3 ключові групи таких індикаторів:

- техніко-технологічні, якими визначається рівень виробничого потенціалу;
- індикатори фінансового стану, які дають змогу визначити платоспроможність підприємства, його фінансову стійкість та рівень рентабельності;
- соціальні індикатори, які відображають вікову та кваліфікаційну структуру персоналу [3].

Дотримання основних методичних основ оцінки СЕБ СР СКЗ – є важливим аспектом отримання правильних (коректних) результатів та можливості здійснення раціонального фінансово-економічного управління СКЗ. Варто зазначити, що комплексна методика оцінювання соціально-економічної безпеки сталого розвитку СКЗ на основі системного підходу складатиметься із наступних параметрів оцінювання:

1. Основної мети та цілей здійснення аналізу СЕБ СР СКЗ. Серед яких можуть бути наступні: прийняття управлінських рішень щодо зміцнення фінансового стану; діагностика кредитоспроможності СКЗ; діагностика банкрутства СКЗ, вивчення сталого розвитку підприємств, задоволення потреб клієнтів,

ефективності роботи СКЗ в оздоровленні та лікуванні працівників і впливу на їх продуктивність праці.

2. Вибору видів аналізу СЕБ СР СКЗ (експрес-аналіз; комплексний аналіз).

3. Встановлення основних правил та етапів аналізу.

4. Вибір та застосування основних моделей, методів та індикаторів оцінювання СЕБ СР СКЗ та побудови комплексного показника (рис. 1).

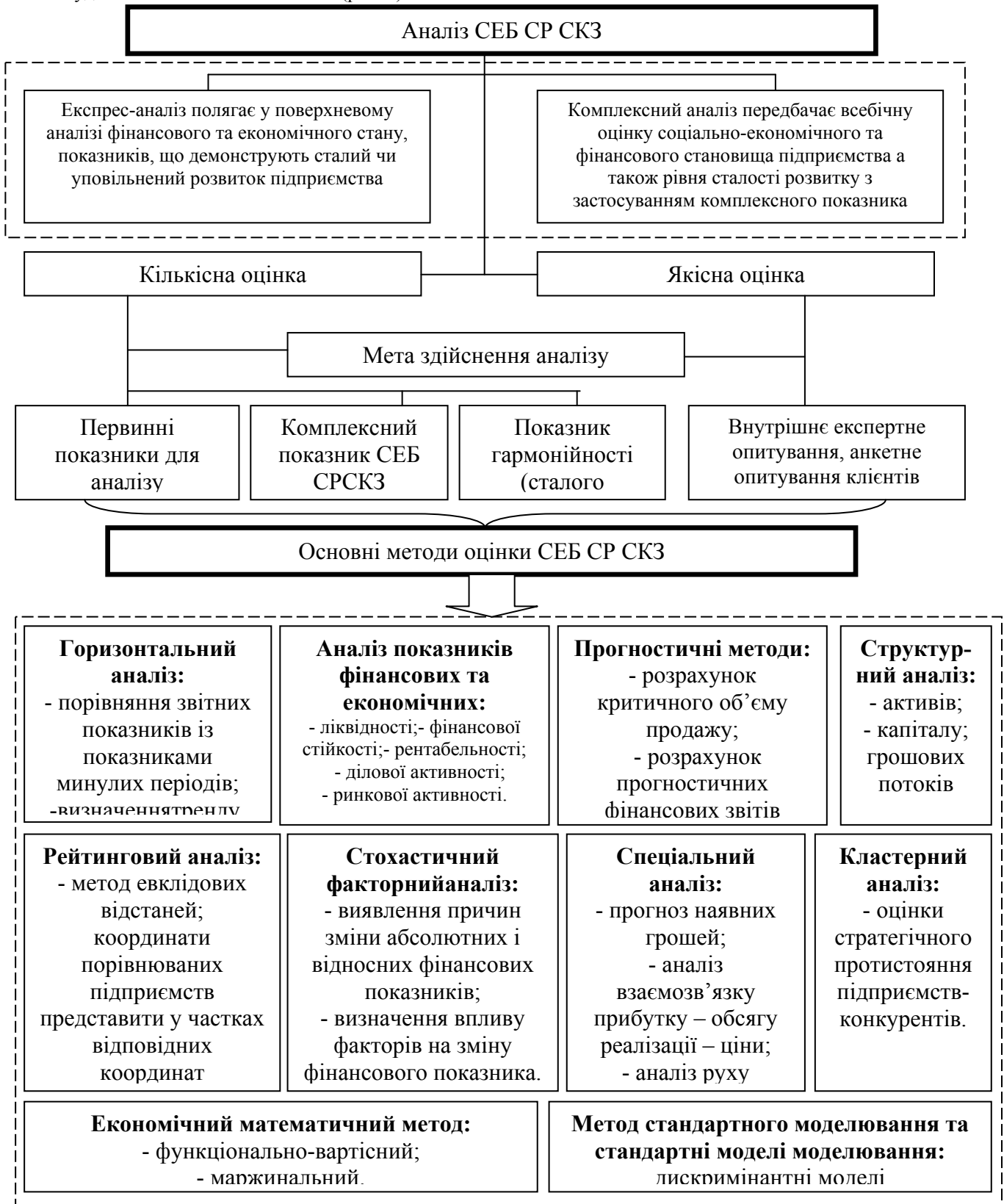

Рис. 1. Підходи до оцінювання соціально-економічної безпеки сталого розвитку підприємств санаторно-курортного комплексу *

*Джерело : власна розробка автора

На формування СЕБ СР СКЗ та особливості її оцінювання безпосередньо впливає специфіка діяльності суб'єктів санаторно-курортної діяльності, а саме: 1) зорієнтованість: націлені на забезпечення як лікування, так і відпочинку населення; 2) природа приналежності: належать і до медицини, і до туризму; 3) ефективність соціально-економічної діяльності; 4) прямий та індукований ефект впливу на суміжні сфери підприємства; 5) вплив на глобальні процеси через сприяння визнанню особливої ролі України у процесі розвитку як світового рекреаційного потенціалу, так і як культурно-історичного розвитку цивілізації; 6) національні підприємства санаторно-курортного лікування та оздоровлення мають фактично подвійне підпорядкування: Міністерство охорони здоров'я України і Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України [5].

Відповідно, для розробки ефективного алгоритму оцінювання необхідним є застосування комплексного підходу, що опирається на здійснення кількісного та якісного аналізу даних щодо соціально-економічної безпеки. Для кількісної оцінки СЕБ СР СКЗ проводиться аналіз, що складається з наступних етапів:

Етап I. Вибір (відсів) ключових показників оцінки соціально-економічної безпеки підприємств з врахуванням сталого розвитку за узагальненими групами. Серед груп оцінювання виділяємо: фінансову, інноваційно-технологічну, інформаційно-управлінську, матеріально-технічну, інформаційну, екологічну, внутрішню соціальну, кадрову, економіко-ринкову.

Етап II. Визначення критеріїв вагомості індикаторів та окремих груп у інтегральному показнику СЕБ СР СКЗ (пропонуємо експертне визначення).

Етап III. Стандартизація (нормування) показників оцінки СЕБ СР СКЗ.

Етап IV. Інтегральна оцінка СЕБ СР СКЗ (інтегральний показник).

Етап V. Оцінювання сталості розвитку підприємств (гармонійності економічного, екологічного та соціального розвитку).

Етап VI. Проекція СЕБ СР СКЗ на наступні періоди з виявленням можливостей та загроз в діяльності.

Щодо якісної оцінки, то вона полягає у: виявленні складу, порядку визначення балів оцінки якісних критеріїв та оцінки ефективності на основі якісних критеріїв (експертна оцінка соціальної безпеки сталого розвитку за допомогою анкетного опитування клієнтів санаторно-курортних закладів).

Для того, щоб визначити вагові коефіцієнти потрібно користуватися моделлю основних компонент. Головний математичний метод визначення чинників та їх навантажень ґрунтується на обчисленні власних чисел і власних векторів кореляційної матриці. Модель основних компонент перетворює m -вимірний простір у r -вимірний простір компонент ($r < m$). Дана модель передбачає опис лінійною комбінацією взаємозв'язку між початковими ознаками та компонентами.

$$S_i = \sum_{j=1}^n v_{ij} G_j \quad (1)$$

де S_i – стандартизоване значення i -ої ознаки з одиничною дисперсією; загальна дисперсія повинна дорівнювати кількості ознак n ; v_{ij} – внесок j -ї компоненти в загальну дисперсію множини показників i -ої ознаки.

Компоненти G_j також описуються за допомогою лінійної комбінації:

$$G_j = \sum_{i=1}^n f_{ij} U_{ij} \quad (2)$$

де f_{ij} – факторне навантаження; U_{ij} – первинні дані.

Вагові коефіцієнти W_{ij} можна обчислити за формулою:

$$W_{ij} = \frac{v_{ij} * |f_{ij}|}{\sum v_{ij} |f_{ij}|} \quad (3)$$

Система показників соціально-економічної безпеки СКЗ в умовах сталого розвитку подано у табл. 1.

Підсумкова блочна оцінка (оцінка за складовими) з урахуванням ваги одиничних показників визначається за формулою:

$$K_j = \sum_{i=1}^n a_i \times K_i \quad (4)$$

де K_j – підсумкова блочна оцінка (оцінка за складовими); a – вагомість одиничного коефіцієнта в блочній оцінці; n – кількість показників у межах блоку, що характеризує окрему сторону СЕБ СР СКЗ; j – номер блоку у проведенні комплексної оцінки СЕБ СР СКЗ.

В рамках оцінки фінансового блоку, запропоновано систему показників щодо оцінювання фінансового стану (фінансової складової) та ефективності СР СКЗ, яка складається з 17 показників, розподілених по 5-х групах: група 1 – показники ліквідності; група 2 – показники платоспроможності; група 3 – показники власного капіталу; група 4 – показники оцінювання ефективності грошових потоків; група 5 – показники фінансової стійкості.

Достатність та значимість відібраних показників перевірено із використанням багатовимірного факторного аналізу. Встановлено, що вони є значущими і це допомогло сформувати склад показників оцінки фінансового стану СЕБ СР СКЗ:

– коефіцієнти ліквідності (складається з показників загальної (К1), поточної (К2) та абсолютної ліквідності (К3));

– коефіцієнт платоспроможності (складається з показника фінансової незалежності підприємства (тобто його автономії) (К4), показника фінансування (К5), показника забезпечення підприємства власними оборотними коштами (К6) та показника маневреності власного капіталу (К7));

– коефіцієнт власного капіталу підприємства (складається з показника захисту його власного капіталу (К8), показника ризику власного капіталу суб'єкта господарювання (К9), показника захисту його статутного капіталу (К10), показника розвитку за рахунок самофінансування підприємства, причому в першу чергу його господарської діяльності (К 11));

– коефіцієнти оцінювання ефективності на підприємстві його грошових потоків (складаються з показника синхронності надходження грошових коштів та їх витрат (К11) та показника рівномірності цього надходження (К12));

– коефіцієнт фінансової стійкості підприємства (складається з показника фінансової стійкості (К 14), показника маневреності оборотного капіталу підприємства (К 15), показника маневреності його власних обігових коштів (К 16) та показника фінансової залежності (К 17)), (табл. 1).

Таблиця 1
Вагомість груп показників фінансового стану СЕБ СР СКЗ *

№ з/п	Група показників	Умовні позначення	Назва показників	Вагомість	Нормативи показників	
1	Показники ліквідності	Вагомість групи показників				
		К1	Загальна ліквідність			Вище 1
		К2	Поточна ліквідність			0,6-0,8
		К3	Абсолютна ліквідність			0,1
2	Показники платоспроможності	Вагомість групи показників				
		К4	Коефіцієнт фінансової незалежності (автономії)			0,4 – 0,6
		К5	Коефіцієнт фінансування			1
		К6	Коефіцієнт забезпеченості власними оборотними коштами			0,1 і вище
3	Показники власного капіталу	Вагомість групи показників				
		К8	Коефіцієнт захисту власного капіталу			зростання
		К9	Коефіцієнт ризику власного капіталу			5 та вище
		К10	Коефіцієнт захисту статутного капіталу			не меншим 0,15
4	Показники оцінювання ефективності грошових потоків	Вагомість групи показників				
		К12	Коефіцієнт синхронності надходження та витрат грошових коштів			-
		К13	Коефіцієнт рівномірності надходження грошових коштів			-
5	Показники фінансової стійкості	Вагомість групи показників				
		К14	Коефіцієнт фінансової стійкості			0,7–0,9
		К15	Коефіцієнт маневреності робочого капіталу			Зменшення
		К16	Коефіцієнт маневреності власних обігових коштів			Зростання
		К17	Коефіцієнт фінансової залежності			2

*Джерело : власна розробка автора

Для комплексного аналізу стану СЕБ СР СКЗ постає необхідність також однозначної інтерпретації, оцінювання та порівняння між собою показників, що характеризують складні системи (економічні об'єкти, галузі), для цього такі показники мають бути нормованими (уніфікованими). При цьому, для вивчення та виведення загальної оцінки цілісної системи показників як єдиного цілого механізму вкрай важливо мати єдиний агрегований показник, який визначається як не обчислюваний інтегральний індекс на основі поєднання основних первинних показників, тобто їх статистичних значень.

Список літератури:

1. Гнилицька Л. В. Аналіз методологічних підходів до оцінки стану та рівня економічної безпеки суб'єктів господарювання / Л. В. Гнилицька // Науковий вісник Львівського державного університету

внутрішніх справ. серія економічна. – 2011. – Вип. 2. – С. 46-57. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvldu_e_2011_2_8].

2. Денисенко М.П. Зарубіжний досвід регулювання економічної безпеки / М.П. Денисенко, П.Т. Колісниченко // Інвестиції: практика та досвід.– 2017.–№6. – С.15-19 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.investplan.com.ua/pdf/6_2017/5.pdf.

3. Козаченко Г. В. Економічна безпека підприємства: сутність та механізм забезпечення: монографія / Г.В. Козаченко В.П. Пономарьов, О.М. Ляшенко. — К.: Лібра, 2003. — 280 с.

4. Гнилицька Л. В. Аналіз методологічних підходів до оцінки стану та рівня економічної безпеки суб'єктів господарювання / Л. В. Гнилицька // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія економічна. – 2011. – Вип. 2. – С. 46-57. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvldu_e_2011_2_8

5. Гальків Л. І. Санаторно-курортна діяльність: ринок послуг санаторіїв у регіонах України / Л. І. Гальків, І. Я. Кулиняк, М. В. Гербут // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Проблеми економіки та управління. — Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2017. — № 873. — С. 18–26

6. Бурковська А.В., Соловійов О.Ю. Комплексний підхід до оцінки фінансового стану підприємства / А.В. Бурковська, О.Ю. Соловійов // Наукові праці Полтавської державної аграрної академії. – Вип. 1 (4) – Т. 2. – Полтава: ПДАА. – 2012. – С. 73-77

References:

1. Hnylytska L. V. (2011). Analiz metodolohichnykh pidkhodiv do otsinky stanu ta rivnia ekonomichnoi bezpeky subiektiv hospodariuvannia [Analysis of methodological approaches to the assessment of the state and level of economic security of economic entities]. *Naukovyi visnyk Lvivskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav. seriia ekonomichna* [Scientific Bulletin of the Lviv State University of Internal Affairs]. Vol. 2. pp. 46-57.

2. Denysenko M.P., Kolisnychenko P.T. (2017) Zarubizhnyi dosvid rehuliuвання ekonomichnoi bezpeky [Foreign experience of regulation of economic security]. *Investytsii: praktyka ta dosvid - Investments: Practice and Experience*. Vol. 6. pp. 15-19.

3. Kozachenko H. V., Ponomarov V.P., Liashenko O.M. (2003). Ekonomichna bezpeka pidpriemstva: sutnist ta mekhanizm zabezpechennia [Economic safety of the enterprise: essence and mechanism of providing]. K.: Libra, 280 p.

4. Hnylytska L. V. (2011). Analiz metodolohichnykh pidkhodiv do otsinky stanu ta rivnia ekonomichnoi bezpeky subiektiv hospodariuvannia [Analysis of methodological approaches to the assessment of the state and level of economic security of economic entities]. *Naukovyi visnyk Lvivskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav. Seriia ekonomichna* [Scientific Bulletin of the Lviv State University of Internal Affairs]. Vol. 2. pp. 46-57.

5. Halkiv L. I., Kulyniak I. Ya., Herbut M. V. (2017). Sanatorno-kurortna diialnist: rynek posluh sanatoriiv u rehionakh Ukrainy [Sanatorium and resort activity: the market of sanatorium services in the regions of Ukraine]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu "Lvivska politekhnika"* [Bulletin of the National university "Lviv Polytechnic"]. Serii: Problemy ekonomiky ta upravlinnia. Lviv: Vydavnytstvo Lvivskoi politekhniki, Vol. 873, pp. 18–26

6. Burkovska A.V., Soloviov O.Iu. (2012). Kompleksnyi pidkhid do otsinky finansovoho stanu pidpriemstva [A comprehensive approach to the assessment of the financial condition of the enterprise]. *Naukovi pratsi Poltavskoi derzhavnoi ahrarnoi akademii* [Scientific works of Poltava State Agrarian Academy]. Vol. 1 (4). T. 2. Poltava: PDAА. pp. 73-77.

Стаття надійшла до редакції 20.12.2019 р.